

ПОРТРЕТ ГЕРХАРДА РОТА, або ЧОМУ ПОТРІБЕН НОВИЙ ПЕРЛ-ХАРБОР

Коли історія не вчить: пропаганда, ізоляціонізм
і параліч волі в епоху нової агресії

Пропаганда як зброя: від Геббельса до соловйова

У 1930-х роках нацистська Німеччина створила одну з найефективніших машин пропаганди в історії. І це в країні, внесок якої у світову цивілізацію неможливо переоцінити.

Альберт Айнштайн, Макс Планк, Вернер Гейзенберг, Роберт Кох, Карл Гаусс, Йоганн Себастьян Бах, Людвіг ван Бетховен, Іммануїл Кант, Фрідріх Ніцше – лише частина імен, які сформували науку, філософію, музику та мистецтво Європи. Йозеф Геббельс, міністр народної освіти та пропаганди, розумів: маси не потребують правди – їм потрібна проста, емоційна, повторювана історія. Ворог був чітко визначений: євреї, комуністи, інтелектуали. Гітлер – месіанська фігура, яка веде народ до «вродження».

Пропаганда проникала в усі сфери життя – від газет і радіо до шкільних підручників і кіно. Особливу увагу приділяли молоді: через «Гітлер'югенд» дітей виховували в дусі вірності партії з раннього віку. Масові мітинги, символіка, гімни – усе це створювало атмосферу єдності та величчя.

Геббельс: «Дайте мені контроль над засобами масової інформації – і я перетворю будь-яку націю на стадо».

До 1939 року значна частина німців або щиро підтримувала нацистів, або мовчки погоджувалася з ними. Це стало одним із найстрашніших прикладів того, як пропаганда, страх і контроль можуть змінити суспільство за надзвичайно короткий час.

Путінська модель: вдосконалена версія

Через 90 років росія під керівництвом путіна не просто відтворила цю модель – вона її вдосконалила. Замість радіо – телебачення, замість газет – Telegram, YouTube, TikTok. Замість фюрера – «захисник традицій» і «останній бастіон духовності».

Після повернення до влади у 2012 році, путін і його оточення розгорнули масштабну інформаційну кампанію, яка за лічені роки перетворила російське суспільство на слухняну масу, готову підтримувати агресію, репресії та ізоляцію від світу.

Кремль створив гібридну систему пропаганди, що охопила телебачення, ін-

тернет, освіту, культуру та навіть релігію. Щоденне повторення меседжів про «ворожий Захід», «нацистську Україну» та «величчя росії» сформувало викривлену картину світу. Паралельно – страх: арешти, закриття медіа, переслідування опозиції, війна проти власного народу. Люди швидко зрозуміли: мовчання – це безпека, а підтримка – це виживання.

Молодь та діти є цільовою аудиторією: шкільні програми, «Юнармія», TikTok-пропаганда, патріотичні табори. Георгіївські стрічки, культ «победобесія», масові концерти – усе це створювало атмосферу облоги та «священної місії».

До 2022 року значна частина росіян або щиро підтримувала війну проти України, або мовчки погоджувалася з нею.

Російські гроші для дестабілізації Заходу: підкуп медіа і політиків

Росія щороку витрачає шалені суми на підкуп політиків, фінансування ультраправих і ультралівих партій, а також на просування своїх наративів у західні медіа. За даними розслідувань, лише у 2023 році на пропаганду в медіа було витрачено близько **1,9 мільярда доларів**. Із 2014 по 2022 рік росія спрямувала понад **300 мільйонів доларів** на фінансування іноземних політичних партій у 19 країнах Європи.

Кремль системно інвестує у створення мережі лояльних журналістів, політиків і громадських діячів, які просувають вигідні Москві меседжі та впливають на громадську думку щодо політики росії у своїх країнах. Особливий акцент робиться на країни Центральної та Східної Європи, а також на ключові західні демократії.

Приклади втручання:

• **Молдова та Румунія:** Росія активно використовує мережу проросійських медіа, Telegram-каналів, підкуп політиків і навіть священників для впливу на вибори, поширення дезінформації

та делегітимізації європейського курсу цих країн.

• **Польща:** Під час виборів російські інформаційні кампанії спрямовані на посилення антимігрантських і антиукраїнських настроїв, підтримку ультраправих сил.

• **Франція та Німеччина:** Кремль фінансує ультраправі та ультраліві партії, які виступають проти підтримки України та санкцій проти росії. Відомі випадки фінансування партії «Національне об'єднання» Марін Ле Пен у Франції та «Альтернатива для Німеччини» (AfD) у Німеччині.

• **США:** Росія неодноразово втручалася у виборчі процеси, фінансуючи кампанії, поширюючи дезінформацію та підтримуючи кандидатів, які виступають за ізоляціонізм і зменшення підтримки України.

Мета Кремля – дестабілізувати західні демократії, посилити поляризацію, привести до влади вигідних собі політиків і зменшити підтримку України.

Російські гроші – це не лише корупція, а й інструмент гібридної війни, спрямований на підрив єдності Заходу та посилення впливу Москви у світі. Подібна мета віднедавна з'явилася і у Білому Домі.

TikTok як нова зброя впливу: чому Трамп хоче контролювати соцмережу

В епоху інформаційних війн і гібридних загроз контроль над масовими

комунікаціями стає ключовим інструментом політичної влади. Це добре розуміє не лише путін, який побудував свою систему на тотальному контролі телебачення, інтернету та соцмереж, а й американські політики.

Дональд Трамп, спостерігаючи за ефективністю російської пропаганди, усвідомив: у сучасному світі перемогу на виборах і вплив на суспільство забезпечує не лише телебачення, а й нові цифрові платформи. TikTok – це не просто розвага для молоді, а потужний канал формування громадської думки, мобілізації виборців і поширення політичних меседжів.

Саме тому Трамп неодноразово висловлював бажання заборонити TikTok у США або змусити китайських власників продати його американським компаніям. Його мета – отримати контроль над цим інструментом, щоб використовувати його для власної політичної боротьби, мобілізації прихильників і протидії опонентам.

TikTok – це телевізор XXI століття, і той, хто його контролює, отримує унікальні можливості впливати на мільйони людей.

У сучасній політиці боротьба точиться не лише за голоси, а й за алгоритми, тренди та увагу користувачів. І це чудово розуміють як у Кремлі, так і у Вашингтоні.

Забуті на хвилях: трагедія лайнера «Сент-Луїс»

У травні 1939 року німецький лайнер «Сент-Луїс» вирушив із Гамбурга, везучи понад 900 єврейських біженців, які рятувалися від переслідувань нацистського режиму. Їхньою надією була Куба – країна, що мала стати тимчасовим прихистком.

Проте, прибувши до Гавани, пасажери зіткнулися з жорсткою реальністю: кубинська влада відмовилася прийняти більшість із них, посилаючись на зміну імміграційної політики.

У пошуках порятунку корабель звернувся до берегів США та Канади. Але й там двері залишилися зачиненими. Попри заклики гуманітарних організацій, обидві країни відмовили у в'їзді, залишивши людей на борту без надії.

Зрештою, «Сент-Луїс» був змушений повернутися до Європи. Частина біженців прийняли Велика Британія, Франція, Бельгія та Нідерланди. Та коли нацисти окупували ці країни, багато з тих, хто зійшов на берег, знову потрапили в пастку. За оцінками істориків, понад 250 пасажирів загинули в концтаборах.

Ця історія – болоче нагадування про те, як страх, байдужість і політичний розрахунок можуть коштувати сотень життів.

Мюнхенський зговір і американський ізоляціонізм

У вересні 1938 року в Мюнхені лі-

дери Великої Британії та Франції погодилися на вимоги Гітлера щодо передачі Судетської області. Чемберлен привіз «мир для нашого часу». Але вже за рік Німеччина напала на Польщу. Через два тижні після нападу Гітлера, 17 вересня 1939 року, зі сходу на Польщу напав і Радянський Союз, тодішній союзник нацистської Німеччини. Сталін і Гітлер поділили Польщу відповідно до таємного протоколу пакту Молотова-Ріббентропа, завдавши країні подвійного удару.

США залишалися осторонь. Політика ізоляціонізму, страх перед новою війною, економічні інтереси – усе це змусило Вашингтон мовчати. Лише після **Перл-Харбора** 7 грудня 1941 року Америка прокинулася і стала лідером вільного світу.

Сьогоднішня паралель: чи потрібен новий Перл-Харбор?

Ситуація повторюється. Україна – жертва агресії. США допомагають, але обережно, дозовано, з оглядкою на вибори, Китай, внутрішні настрої. Після перемоги Трампа у 2024 році підтримка стала ще більш прагматичною – за принципом «cash and carry».

Чи потрібен новий Перл-Харбор, щоб Америка знову усвідомила свою роль? Чи зможе вона діяти на випередження, а не лише у відповідь?

Європа, що втратила інстинкт самозбереження

У 1970-х Джон Калхун провів експеримент «Mouse Utopia». Мишам створили ідеальні умови: їжа, безпека, простір. Але популяція деградувала. Зникла агресія, ініціатива, бажання розмножуватись. З'явилися «прекрасні миші» – ті, що лише їли, спали, вилизували себе. І зрештою – колапс.

Європа сьогодні – це «мишачий рай». Комфорт, добробут, страх перед конфліктом. Пацифізм, що межує з паралічем. Бюрократія, що замінює волю. Угорщина торгує з агресором. Франція вагається. Німеччина довго не могла вирішити, що важливіше – газ чи принципи...

Ультиматум путіна та нова хвиля дестабілізації

У грудні 2021 року росія висунула Заходу так званий «ультиматум путіна». Серед ключових вимог були:

1. Виведення з території країн, які стали членами НАТО після 1997 року, всіх збройних сил та військової інфраструктури іноземних держав.
2. Виключення подальшого розширення НАТО, зокрема приєднання України та інших держав.
3. Відмова НАТО від будь-якої військової діяльності в Україні, Східній Європі, Закавказзі та Центральній Азії.

Тоді ці вимоги виглядали як шантаж

і були однострійно відкинуті Заходом. Проте сьогодні, після зустрічі путіна та Трампа в Анкоріджі та (за моїми припущеннями) досягнення між ними певних домовленостей, ми бачимо три-жовні наслідки цього ультиматуму.

Трамп заявляє про скорочення допомоги країнам Балтії, Польщу атакують десятки російських дронів, російський дрон літає над Румунією, а російські МІГи «гуляють» в небі Естонії. Це не просто випадкові інциденти – це цілеспрямована демонстрація сили та тестування рішучості Заходу, а на мою думку маркування «своєї» території.

Усе це – прямі наслідки політики умиротворення та спроб домовитися з агресором. Кремль не приховує своїх цілей: переглянути кордони, розділити Європу, змусити Захід відмовитися від підтримки України та східноєвропейських союзників.

Сьогоднішня ситуація – це чергове нагадування: поступки диктаторам лише розпалюють їхню агресію. Історія знову повторюється, але ціна може бути ще вищою.

Поведінка мас: чому раціональні аргументи не працюють

Після багаторічних досліджень німецький нейрофізіолог **Герхард Рот** дійшов висновку:

- Лише **15% людей** здатні сприймати раціональні аргументи.
- Решта – живуть у власному інформаційному міхурі або керуються архетипами, емоціями, страхами.

Це пояснює, чому пропаганда така ефективна. Чому переважна частина росіян підтримує війну. Чому частина європейців вірить у «втому від України». Чому політики бояться діяти рішуче.

Маси не шукають істини – вони шукають **прості відповіді**.

І якщо демократії не навчаться говорити з людьми зрозумілою мовою, вони програють не лише інформаційну війну, а й саму ідею свободи.

Портрет на стіні

Портрет Герхарда Рота висить у мене в робочому кабінеті. Він нагадує: **людський мозок – не машина істини. Він – інструмент виживання.** Історія не пробачає байдужості.

Висновок

Світ знову стоїть перед вибором. Або діяти – і зупинити агресора. Або знову чекати, поки зло стане занадто сильним.

Україна – не лише жертва. Вона – дзеркало.

Олександр ПАНЧЕНКО

Ілюстрація: Олексій КУСТОВСЬКИЙ